

Gulbrand Alhaug og Aud-Kirsti Pedersen (red.): *Namn i det fleirspråklege Noreg*. Novus forlag, Oslo 2015. 363 sider. ISBN 978-82-7099-775-6

At Noreg er eit fleirspråkleg land, står klart for dei fleste. Det fleirspråklege ytrar seg på mange måtar. Fyrst kan ein seia at me har to jamstilte norske riksspråk, bokmål og riksmål, noko som kjem til uttrykk i denne boka ved at seks av artiklane er skrivne på bokmål og seks på nynorsk – og ein på svensk. Når det gjeld namn, er det ikkje noko prinsipielt skilje mellom dei to målformene, med unntak av at landsnamnet og nokre andre stadnamn har kvar si form på dei to måla, og ved at offentlege institusjonar skal ha ei bokmålsform og ei nynorskform når dei einskilde orda i namnet er ulike i dei to måla. Fram til lov om stadnamn vart vedteken i 1990, var hovudregelen i stadnamnormering at ein skulle fylgja nynorsk rettskriving. Lova oppheva denne regelen og innførte prinsippet om at ein skal nytta den rettskrivingsforma i bokmål eller nynorsk som ligg nærast uttalen. Sidan målføregrunnlaget svarar best til det nynorske systemet, vil nynorskformer framleis vera mest aktuelle rundt om i landet. Med det aukande omfanget av tillatne målføreformer i stadnamn, som *tjønn* for *tjørn*, *e*-ending i sterke hokjønnsord og fleirtalsendingar som *-an*, er det rett nok mange avvik frå rettskrivinga.

Det er likevel ikkje namn sett i relasjon til dei norske språkvariantane som er emne for denne boka. Lyfter ein blikket opp frå det norskspråklege, er det samisk og kvensk ein fyrst og fremst vil tenkja på. Både desse språka har offisiell status i Noreg. For samisk gjeld det nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Dei språklege restane av den finske innvandringa i den søraustlege delen av landet høyrer òg med i ein fleirspråkleg samanheng. Boka stansar ikkje med det; både romani og dauvespråk er omtala. Ei anna fleirspråkleg side i boka er utanlandsk påverknad i personnamnbruken i Noreg. Eit aspekt ved temaet ein gjerne skulle hatt med, er korleis dei store innvandrargruppene stiller seg til stadnamn og andre namn i dei miljøa dei bur. Finst det ein toponymisk underskog i til dømes urdu og arabisk? Dette er eit spørsmål programmet Multiling ved Universitetet i Oslo kanskje kunna seia noko om.

Dei to redaktørane har skrive ei innleiing om stoffutvalet – og om den tunge vegen fram til finansiering og utgjeving av boka. At det offentlege kultur-Noreg ikkje utan vidare såg poenget med ei slik bok, er merkeleg og nedslåande. Til slutt kom likevel Universitetet i Tromsø saman med Kommunaldepartementet og Fritt Ord på banen slik at boka kunne verta tilgjengeleg.

Den fyrste artikkelen er signert Aud-Kirsti Pedersen. Ho skriv om norske stadnamn i fleirspråklege område, noko ho har gode føresetnader for, etter som ho har forska mykje i stadnamn i område med norsk, samisk og kvensk. Ho drøfter korleis ulike språk opptre i høve til kvarandre, og då fyrst og fremst med vekt på stadnamn. Ho nyttar termen *kontaktspråk* om språk som vert brukte side om side i fleirspråklege samfunn. Der til dømes norsk er brukt saman med andre språk, kan stadnamna i norsk ha opphav både i norsk og i språk som norsk er i kontakt med. Ein interessant grammatisk kontrast mellom samisk og norsk er at samisk ikkje skil mellom ubunden og bunden form. Norsk kan på si side ha dobbel bundenskap, som *Abraham si myra*.

Ein overgang frå eitt språk til eit anna kan skje ved språkskifte og ved ulike former for lån og tilpassing. Denne prosessen er tufta på munnleg språkbruk. Men ein skriftbasert overgang frå samisk og kvensk til norsk har føregått gjennom den medvetne fornorskingspolitikken styresmaktene tidlegare dreiv med. Forfattere ser samhandlinga mellom dei ulike språka både frå ein praktisk og teoretisk synsvinkel og gjev ei kunnig innføring i den språklege typologien, samstundes som ho viser korleis namneendingar føregår. *Russeluft*, av samisk *Ruoššaluokta* (av *ruošša* og *luokta* 'vik bukt') er døme på ei tilpassing til norsk frå samisk. Forfattere meiner at ei så innarbeidd norsktilpassa form bør kunna akseptast.

Kaisa Rautio Helander, i si tid «importert» frå Finland, er den som har arbeidd mest inngåande med samisk namnemateriale. Ho går òg inn på språkteoretiske tilhøve ved namnebruken. Samiske stadnamn har eit felles grunnlag, men med store variasjonar som kan forklarast ut frå geografiske og kulturelle ulikskapar. Samiske namn er fattige på eldre skriftlege belegg; dei er hovudsakleg traderte munnleg. Gransking av samiske substrat har vist at samisk har hatt større utbreiing enn no. Ho viser at dei fleste samiske stadnamn har motsvar i det appellativiske ordtilfanget. Døme på unntak er elvenamn som *Geatnja* og fjordnamn som *Skirvi*. Eit mykje nytta prinsipp i samisk namngjeving er å byggja ut namnekjeder med nærskylde ordgrupper og relatering, som *Dápmotvárri – Dápmotguravárri – Dápmotguragierratvárri*. Ho viser at samisk namngjeving går frå dei indre til dei ytre stroka, medan norsk namngjeving gjerne går i motsett lei, frå kysten og innerter. Ein annan skilnad er at samiske bustadnamn oftast er primære naturnamn, medan busetnadsnamn på norsk i stor grad er primære busetnadsnamn. Helander kjem òg inn på den norske raseringa av samiske stadnamn, og ei deloverskrift som «Toponymisk

undertrykkelse og toponymisk fortieelse» kan stå som karakteristikk av framferda til dei norske styresmaktene. Forfattaren oppmodar til sterkare lovvern av stadnamn. Sjølv om stadnamnlova og forskrifta eit stykke på veg legg opp til jamstelling mellom dei to språka, lir enno samiske namn av å vera «underdoga», til dømes på skilt. Dei vert i somme krinsar sett på som «mindreverdige» tilleggsnamn.

Den fremste kjennaren – og støttespelaren – av kvenske stadnamn er Irene Andreassen. Ho gjev eit informativt oversyn over kvenske stadnamn i Noreg. Ho minner om at ordet *kvenir/kvænir* er brukt alt i norrøn tid om folk som budde i Kvenland, eit område rundt vestre og indre delen av Bottenviken. I dag er *kven* og *kvensk* brukt om finske innvandrar til Nord-Noreg på 1700-talet og utetter. Andreassen har sjølv gjort ein stor innsats med innsamling og oppretting av ein databank av kvenske stadnamn. I artikkelen gjer ho greie for utbreiing, typologi, semantikk, og sjølvsagt normering. Kvenske stadnamn skal brukast på kart, skilt og i andre offisielle samanhengar, men på same vis som samiske namn lir dei litt når det gjeld posisjonen i eit norskdominert samfunn.

Ein annan interessant artikkel om stadnamn i fleirspråklege område er signert Tuula Eskeland. Ho har teke for seg Finnskogane. Då den finske innvandringa starta i dette nesten folketome området på slutten 1500-talet, oppstod det etter kvart eit nett av finske stadnamn. Få namn hadde overlevd frå tidlegare norsk busetjing. Eskeland, som har eit doktorgradsarbeid bak seg om finske stadnamn på Finnskogane, gjev eit breitt oversyn over dette interessante materialet som viser korleis dei nye busetjarane utnytta området, og i denne samanhengen ikkje minst korleis det finskspråklege heng att i dagens stadnamn. I motsetning til kvenske stadnamn er det norske skrivereglar som gjeld for dei finske namnelementa på Finnskogane.

Artikkelen til Tuula Eskeland avsluttar bolken om stadnamn i boka. Dei to neste artikkelen har «Stadnamn og personnamn» som gruppeoverskrift. Den eine er artikkelen til Rolf Theil om norsk romani. Dette språket er mindre kjent hjå nordmenn flest, men her får me ei kunnig innføring i bakgrunnen til språket, i grammatiske og terminologiske tilhøve, og i korleis mange stadnamn og personnamn lyder på romani. Dei fleste av oss visste vel ikkje at *Jónkus* svarar til *Johan* og *Ímmus* for *Emma*. At *Fredrikstad* lyder *Frøydi-fåron* ‘Fredrik-byen’ og *Romsdalen* noko så eksotisk som *Pánian* ‘[dalen] med elva’, er truleg òg ny kunnskap for mange. Theil har henta døme frå tidlegare fagfolk innan romani, som Eilert Sundt og Ragnvald Iversen.

I aukande grad ser ein at tale på møte, i undervisning og på fjernsyn vert tolka for høyrselshemma og dauve. Dette teiknspråket gjer Odd-Inge Schröder greie for, han òg ekspert på sitt område. Lesarane får her ei velskriven og engasjerande innføring i korleis teiknspråket er bygd opp, og korleis det vert brukt.

Den tredje bolken i boka gjeld personnamn, til saman sju artiklar. Dei er alle høgst informative og lesverdige. Personnamna er i endå større grad enn stadnamn identitetsberarar, og fleire av forfattarane drøfter namnebruken frå ein slik synsvinkel. Plassen gjer at dei her berre kan omtalast i korte vendingar. Ein av dei fremste nordiske ekspertane på samiske personnamn, er Håkan Rydving. Tittelen på hans svenskspråklege bidrag er kort og greitt «Personnamn bland samer». Anna-Ritta Lindgren tek for seg personnamn i alle dei tre språka i Nordreisa, medan Gulbrand Alhaug og Minna Saarelma, med kvar sin språklege bakgrunn, kontrasterer personnamnsystema i norsk og finst. På Finnskogane eksisterer ikkje finsk lenger som levande, nedverd språk, men det er nedfelt ikkje berre i stadnamn som me har sett, men òg i slektsnamn. Denne siste kategorien er emnet for artikkelen til Jan Myhrvold.

Artikkelen «Namn i ein farande storfamilie» av Mary Barthelemy kan seiast å vera ei oppfylgning av temaet som Rolf Theil har drøft i bidraget ovanfor. Ho kjem òg inn på ulike termar på romanifolket, som ikkje er noka einsarta gruppe. *Sigøynar, tater, fant, omstreifar, reisande* og fleire ord har vore brukte om dei, til dels nokså unyansert.

Utanlandsk påverknad på personnamnstokken i Noreg kan grovt delast i to. På den eine sida namn som har kome inn gjennom kontakt med omverda, alt frå vikingtida til vår tid. Gulbrand Alhaug tek for seg eit avgrensa tidsrom i denne prosessen i ein artikkel om utanlandsk påverknad på førenamn i Noreg frå 1700-talet til 2007. Det andre slaget av utanlandsk påverknad kjem frå den store innvandringa dei siste tiåra. Dette emnet har Guro Reisæter arbeidd med i mange år og har såleis dei beste føresetnadene til å skriva om. Hennar tittel er kort og godt «Personnamn og innvandring».

Som omtalen her viser, er denne boka eit verk som burde høyra heime i alle fagmiljø og institusjonelle miljø der fleirspråklege spørsmål står på agendaen. Eit ekstra pluss med boka er at ho er forsynt med utførlege register, som emne-register, person- og stadnamnregister og liste over terrengnemningar.

Botolv Helleland